

I. САМОЙЛОВСЬКИЙ
(Київ)

КОРЧОВАТСЬКИЙ МОГИЛЬНИК

(Коротке повідомлення про розкопки 1940—1941 рр.)

Могильник розташований на високому, трохи похилому правому березі Дніпра, між Києвом і с. Корчоватим, над кар'єром цегельні № 6. Могильник не має могильних насипів і являє „поле похоронних урн“. Виявлено його в 1937 р. під час розробки кар'єру (рис. 1).

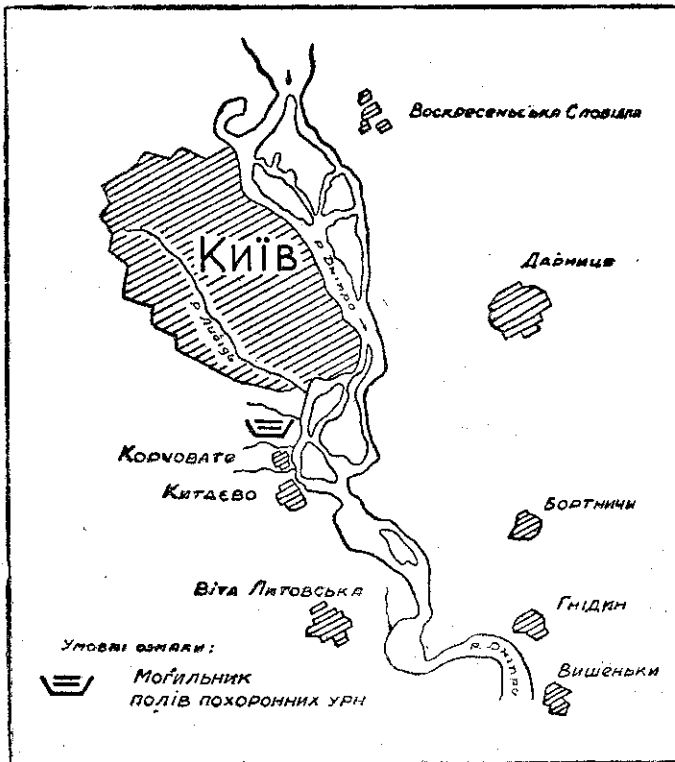

Рис. 1. Схематичний план південної околиці Києва із визначенням місця Корчоватського могильника.
Fig. 1. Plan schématique des environs de Kyjiv, où a été découverte le cimetière de Korčovate.

Розширення кар'єру приводило до руйнування могильного поля, а надто коли для прискорення роботи було застосовано механізованого гідравлічного засобу з допомогою гідромонітора. Руїнація могильника вимагала вжити невідкладних заходів щодо його охорони. Справжньою, реальною формою охорони недослідженої пам'ятки в даній обстановці могли бути тільки археологічні розкопани. Їх треба було організувати негайно, бо певну частину могильника уже було зруйновано.

Систематичні розкопани Корчоватського могильника з доручення Інституту археології Академії наук УРСР провів автор цих рядків в 1940 і 1941 рр.

Дослідження так званих „полів похоронних урн“ має певні технічні труднощі, бо на поверхні їх немає ніяких ознак, по яких можна було б знайти окремі поховання, розкидані на широкій ділянці. В дослідженнях треба було застосувати відповідну техніку розкопани. Дослідження могильника провадилося широким суцільним розкопом, з пошаровим зніманням землі до материка. В даних умовах треба було встигнути вчасно розкопати й дослідити ту частину могильника, яку цегельня намітила для розмивання гідромонітором. Досліджена площа зразу ж відходила під кар'єр. Протягом двох років розкопани охопили простір у 4500 м². Враховуючи й зруйновану при розробці кар'єру частину могильного поля, виявлена до цього часу площа могильника, визначається приблизно, в 7000 м².

На розкопаній площі виявлено 80 поховань із тілоспаленням і 13 з тілопокладенням; серед останніх — 7 неповних тілопокладень (самі черепи), а серед 80 тілоспалень — 11 без похоронних урн і супровідного посуду, з самими лише перепаленими людськими кістками. В двох таких похованнях були знайдені фібули. Крім того, у 8 випадках, окремо від поховань, на певному від них віддаленні, виявлено самий ритуальний посуд — ні перепалених людських кісток, ні попелу, ні інших ознак поховань при посуді не засвідчено. Це — кенотафи. Крім того, в 1944 р. під час земляних робіт особливого призначення, на краї могильника було виявлено ще 2 поховання (тілоспалення і тілопокладення). Отже, за весь указаний час на Корчоватському могильному полі відкрито 103 поховання.

Поховання обох типів — і тілоспалення і тілопокладення — лежали в одному горизонті й один поряд одного; навіть трапилося одне поховання безпосередньо над другим — тілоспалення № 76 над кістяком тілопокладення № 77. Поховання з тілопокладенням були без домовин. Крім поодиноких, виявлено парні і групові поховання. Перепалені (кальциновані) людські кістки були в урнах, а також біля них. Крім перепалених людських кісток, інші сліди спалення мерців — у вигляді попелу, вугілля, перепалених речей та печини, траплялися зрідка і в невеликій кількості.

Поховання виявлялися у підґрунті, на середній глибині 45—65 см від рівня сучасної поверхні, переважно у шарі сірої землі, що поступово переходить у лесовидний жовтуватопалевий суглинок.

Розкопи могильника дали надзвичайно інтересним багатством і різноманітністю комплекс керамічних виробів. За два роки розкопів виявлено 153 глиняні посудини. До цієї кількості треба додати ще 39 посудин (на жаль, їх треба зарахувати до випадкових знахідок), знай-

дених ще до початку розкопів, в 1937—1940 рр., при розширенні кар'єру цегельні, та 3 посудини з поховань, виявлених в 1944 р. Отже, всього з Корчоватського могильника ми маємо 195 посудин.

Вся кераміка могильника ліплена від руки, але вироблена майстерно. Вона поділяється на дві керамічні групи: чорний лискований посуд і простий посуд примітивнішого виробу, товстостінний, архаїчний, нелискований і іншого забарвлення (червонуватого і сіруватого). Лискований посуд превалює. Не зважаючи на велику кількість виявлених нами похоронних комплексів, ми не можемо говорити про вживання певних форм посуду та певного його гатунку на похоронні урни і супровідні посудини. На похоронні урни вживано посуд різних форм і обох гатунків кераміки. Той і другий посуд траплявся разом, вкупі,

Рис. 2. Чорна лискована посудинка (№ 103) з поховання № 3. Вис. 0,21 м.
Fig. 2. Vase de terre cuite lustré d'une couleur noire de la sépulture № 3. Haut. 0,21 m.

наприклад, при похованні № 1, де була проста урна № 45 з зубчастим краєм вінець і три чорні лисковані посудини, при похованні № 53, де в урні № 149 лежало два чорних лискованих кухлики. Серед керамічних виробів обох гатунків є посуд орнаментований і неорнаментований. В асортименті орнаментованих керамічних виробів є посуд з характерним для культури „полів похоронних урн“ орнаментом у вигляді декоративних наліпних півкруглих вушок (рис. 2). Такий орнамент зустрівся і на посудині при похованні № 31, де було три чорні лисковані посудини (рис. 3). У керамічному комплексі спостерігається посуд різних форм і різного розміру. В його складі є урни великого розміру до 49 і навіть 52 см заввишки, як наприклад, урна № 57 простого виробу, 49 см заввишки, з поховання № 7 (рис. 4) велика, струнка, вишуканої форми, орнаментована наліпним зубчастим валиком по плечиках. Урна № 145 (з поховання № 51) банкоподібної форми, теж простого виробу, 52,5 см заввишки (рис. 5) так само прикрашена наліпним валиком над плечиками; збереглися лише рештки цього валика. У цій урні було дві бронзові фібули. Серед інших форм посуду назвемо: горщики, миски, глеки, чашки, кухлики

невеликого розміру, що їх іноді знаходимо в мисках. Крім того, трапи-лася одна двогорла чорна посудина своєрідної форми № 21 (рис. 6).

Кераміка Корчоватського могильника має свої локальні особли-вості, порівнюючи з керамічним посудом інших могильників „полів по-хоронних ури“. Надзвичайно інтернаціональна серед неї група орнаментова-ного посуду, так би мовити „скіфідного“ (рис. 7), що має аналогії в місцевій кераміці скіфських часів і встановлює генетичний зв'язок

Рис. 3. Поховання № 31 in situ.
Fig. 3. Sépulture № 31 in situ.

культури досліджуваного могильника з тубільною культурою поперед-нього часу. Нам здається, що на деяких посудинах можна бачити, крім пережитків скіфського часу, також і античні грецькі впливи, як напри-клад, на амфороподібній посудині № 198 (поховання № 73) темнороже-вого кольору, форма якої відповідає формі фазоських амфор III—II сторіч до нашої ери (рис. 8).

Виявлений при похованнях інвентар невеликий. В окремих похо-ваннях звичайно зустрічалося не більш як три посудини, дуже рідко більше.

Крім різного керамічного посуду, при похованнях траплялися кістки свійських тварин; іноді тваринні кістки лежали в самому посуді. Остео-логічний матеріал знайомить нас з тим, які види свійських тварин були

освоєні людністю, яка лишила по собі Корчоватський могильник. Найбільше знайдено було кісток кози або вівці, потім свині, менше кісток рогатої худоби (бика чи корови) і коня. На першому місці серед хатніх речей, знайдених у похованнях, треба поставити 21 бронзову фібулу середньолатенського типу, на деяких з них видно сліди перебування їх на вогні. Трапилися також 3 залізні фібули, які збереглися погано. В одному похованні, найбагатшому (№ 39), знайдено дві гідні особливої уваги бронзові фібули з ланцюжком, в яких широкі трикутної форми

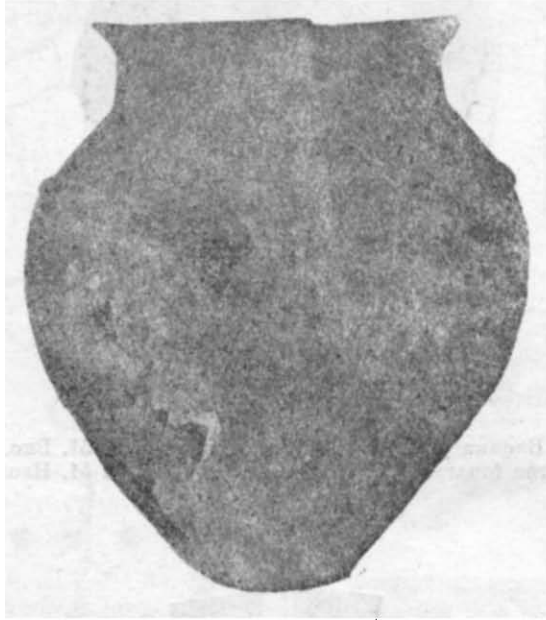

Рис. 4. Велика урна (№ 57) з поховання № 7. Вис. 0,49 м.
Fig. 4. Grande urne funéraire (№ 57) de la sépulture № 7. Haute de 0,49 m.

спинки прикрашені чотирма опуклинками. (Рис. 7, №№ 253, 259). Фібули збереглися добре. Довжина їх — 11 см. Це перші на Україні знахідки фібул з ланцюжком. Як правило, фібули клялися окремо коло похоронних урн і супровідного посуду. Але в двох випадках бронзові фібули знайдено і в похоронних урнах серед перепалених людських кісток (втім, вони були непошкоджені і на вогні не були). У великій простій урні № 168 серед перепалених людських кісток трапилися уламки приплесканого дроту, придатного для виготовлення фібул.

При похованнях обох типів — з тілоспаленням і з тілопокладенням — трапилися й нечисленні бронзові прикраси (перстень, вискове спіральне кільце, кругла привісочка із стрижнем, уламки сережки). Серед залізних виробів, крім фібул, з Корчоватського могильника походять: ножики (2), двогранний наконечник до стріли (випадкова знахідка) і така рідкісна знахідка, як наконечник до списа, виявлений при тілоспальному похованні № 73 (рис. 9). Наконечник до списа плоский,

вузький (2 см завширшки), довгастий, не зігнутий, з утулком (довжина частини, що зберіглася, дорівнює 35,5 см). Між інших знахідок слід відзначити дрібні намистинки з світлої пасти, виявлені при тілоспаленні.

Рис. 5. Висока урна (№ 145) з поховання № 51. Вис. 0,525 м.
Fig. 5. Urne funéraire (№145) de la sépulture № 51. Haut. 0,525 m.

Рис. 6. Чорна лискована двогорла посудинка (№ 21) із зруйнованого поховання
знайдена в кар'єрі. Вис. 0,13 м.
Fig. 6. Vase de terre cuite lustré à deux goulots d'une couleur noire (№ 21) provenant
de la sépulture détruite. Haut. 0,13 m.

та шматочки скла, старанно заховані в ритуальному посуді. І ті і другі належать до імпортованих речей. До випадкових знахідок, виявлених у тому ж горизонті, що й поховання могильника, належить оброблена трубчаста кістка бика, глиняне пряслице, розтирач з граніту та фрагмент зернотерки.

Виявлений у могильнику речовий матеріал характеризує культуру осілого тубільного населення Київської околиці в сарматський період, і датує могильник двома останніми століттями I тисячоліття до нашої ери. Найближчу аналогію Корчоватський могильник має в Зарубинещ-

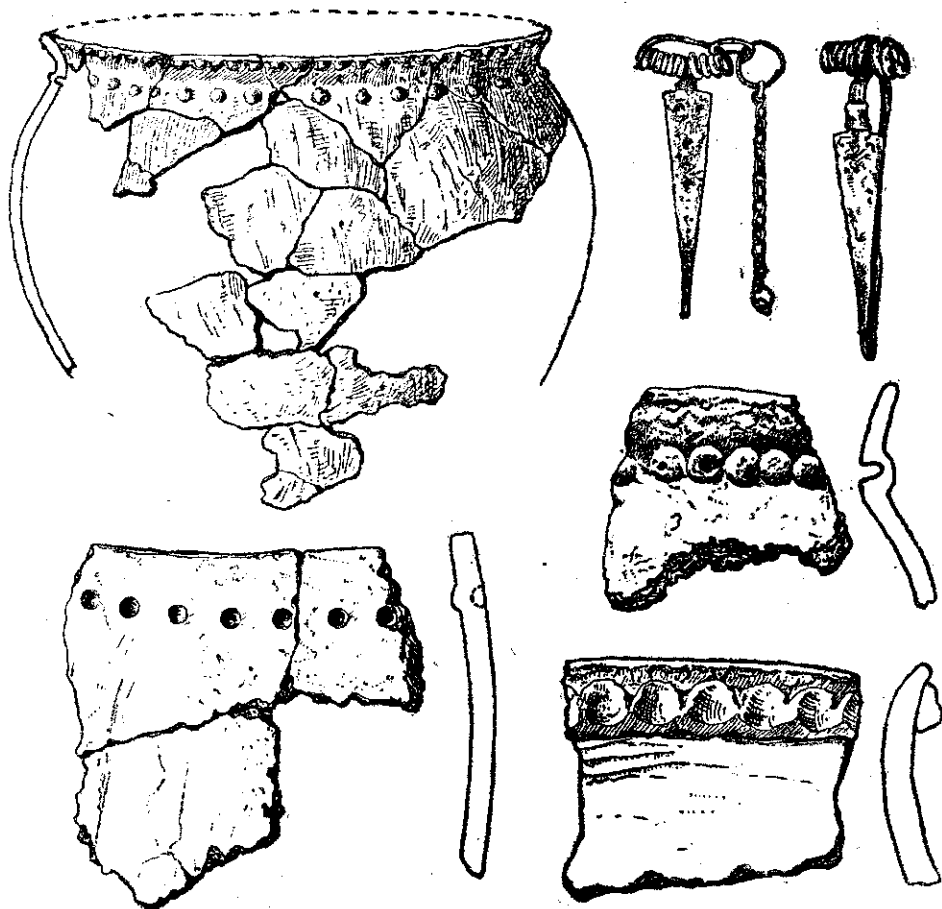

Рис. 7. Фрагменти „сцифодних“ посудин. Зразки фібук.
Fig. 7. Tessonns de vases du type scythique. Specimens de fibules en bronze.

кому (Київщина) полі похоронних урн. Треба відзначити, що недалеко від Корчоватського поля похоронних урн виявлено сліди трипільської культури і землянку слов'янських часів.

Розкопини могильника біля с. Корчоватого дали нові й цінніші матеріали для вивчення культури „полів похоронних урн“ на території України. Особливої ваги набирає зібрана в ньому відзначена вище

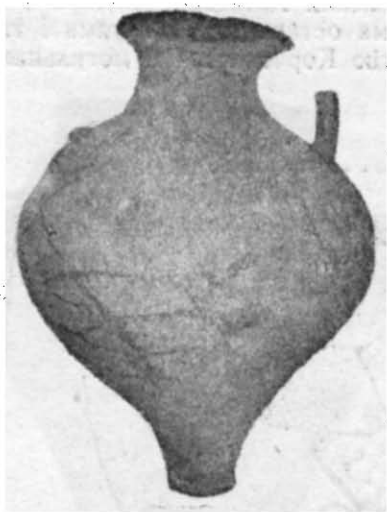

Рис. 8. Амфороподібна посудина (№ 198) з поховання № 73. Вис. 0,344 м
Fig. 8. Vase amphoroïde (№ 198) de la sépulture № 73. Haut de 0,344 m.

Рис. 9. Поховання № 73 in situ з наконечником до списа.
Fig. 9. Sépulture № 73 in situ avec la pointe de lance.

група кераміки, що так красномовно свідчать про нерозривний зв'язок її з ганчарними виробами глибокої „скіфської“ давнини.

Дослідження Корчоватського могильника, що весь час перебуває під загрозою руйнації, ще не закінчено. Як одна з найвизначніших пам'яток культури „полів похоронних урн“ у Наддніпрянщині, що з винятковою виразністю доводить автохтонність сучасного йому населення, Корчоватський могильник заслуговує на велику і пильну увагу.

I. SAMOJLOVS'KYJ

LA NÉCROPOLE DE KORČOVATE

La nécropole de Korčovate est située sur la rive droite du Dniπρο à 10 kilomètres au sud de Kyjiv. Pendant l'exploration de ce vaste cimetière des tombes plates on a découvert 103 sépultures: 81 à l'incinération, 14 — à l'inhumation et 8 cénotaphes.

Les fouilles nous ont fourni plusieurs vases céramiques très intéressants. On ne faisait pas encore usage du tour. Les poteries trouvées (195 numéros) appartiennent aux deux groupes: des vases en pâte noire à surface lustrée et des vases aux parois épais non lustrés, d'un travail grossier. Parmi des poteries simples grossières il faut noter celles du type scythique. Spécimens de ces groupes céramiques se rencontrent ensemble. On se servait de poteries d'argile pour les urnes funéraires. Les restes d'ossements humains calcinés gisent dans les urnes et près d'elles. Dans les sépultures on a découvert 24 fibules du type de La-Tène II, parmi lesquelles deux fibules en bronze à chaînette; on ne les a trouvées sur le territoire d'Ukraine que dans les fouilles à Korčovate.

Outre des poteries on rencontre dans les sépultures les ossements des animaux domestiques et les objets métalliques. Dans une sépulture à l'incinération on a recueilli une pointe de lance de fer longue et étroite.

Le cimetière date du II—I siècle avant notre ère.
